

1.02
Prejeto 18. 6. 2012

UDK 77:929Pacek H.

Dejan Vončina*

Sestra usmiljenka in fotografinja Hermina (Justina) Pacek

IZVLEČEK

Fotografinja sestra usmiljenka Hermina (Justina) Pacek je svojstven in edinstven primer v slovenskem in širšem prostoru. Vzrokov je več: v petdesetih letih prejšnjega stoletja se je v Sloveniji in Jugoslaviji le malo katera fotografinja samostojno ukvarjala s fotografsko dejavnostjo, saj je bil to predvsem »moški« poklic; da pa se je s fotografijo ukvarjala sestra usmiljenka pa je toliko bolj nenavadno. Fotografska produkcija sestre Hermine ne glede na specifične okoliščine kaže na presenetljivo raznovrstno sporočilnost delovanja znotraj sestrške skupnosti v Beogradu in na terenu. Fotografije tematsko segajo na različna fotografska področja: dokumentarno zgodovinsko, medicinsko, socialno (npr. stari, bolni in pomoči potrebnih ljudi v oddaljenih vaseh) in etnološko (npr. v Letnici na severu Kosova).

Ključne besede: fotografija, zgodovinska, socialna, etnološka, medicinska in reportažna fotografija, sestre usmiljenke

ABSTRACT

SISTER OF MERCY AND PHOTOGRAPHER HERMINA (JUSTINA) PACEK

The photographer and sister of mercy Hermina (Justina) Pacek is a special and unique case in the Slovenian space as well as elsewhere. There are several reasons for this: in the 1950s only a few women in Slovenia and Yugoslavia pursued the occupation of a photographer, as this was mostly a »male« profession. However, it was all the more peculiar that a sister of mercy should also be a photographer. Regardless of the specific circumstances, the implications of Sister Hermina's photography, produced as a result of her work within the sisterhood in Belgrade as well as in the field, are surprisingly diverse. Regarding the topics, her photography touches upon various fields: documentary, historical, medical, social (e.g. the elderly, sick and needy in the remote villages), and ethnological (e.g. Letnica in the north of Kosovo).

Key words: photography, sisters of mercy, historical, social, ethnological, journalistic photography

* **dipl. sociolog, muzejski svetovalec, Notranjski muzej Postojna, Kolodvorska cesta 3, SI-6230 Postojna; e-naslov: dejan.voncina@notranjski-muzej.si**

Življenjska pot

Sestra Hermina (Justina) Pacek je bila prva in edina fotografinja med sestrami usmiljenkami v Beogradu in Sloveniji. Z vztrajnostjo in s svojim risarskim, slikarskim in fotografskim znanjem je uspela prepričati nadrejene, da so ji kljub strogim družbenim pravilom dovolili fotografirati znotraj domskih zidov, in po Drugem vatikanskem koncilu 1962 tudi dejavnost sester na terenu. Leta 1963 so ji zaradi vse večjih potreb po fotografskih storitvah opremili fotolaboratorij, ki ji je omogočil opravljati še drugi poklic, tj. poklic fotografinje.

Sestro Hermino odlikuje socialno-dokumentarna fotografija v otroški bolnišnici v Beogradu in predvsem med ostarelimi in revnimi na terenu na Kozjanskem, v Škocjanu, Raki in vasi Letnica na severu Kosova. Njene fotografije sester usmiljenk v Beogradu so pomemben vizualni dokument za zgodovino sester usmiljenk; po drugi strani pa so se ohranili tudi dragoceni posnetki sorodnikov, prvih maš, vaških otrok, nečakov, obhajil in birm itd.

Da bomo lažje razumeli edinstvene okoliščine njenega delovanja, bomo najprej zgoščeno povzeli njeno nenavadno življenjsko pot in nekatera srečna naključja, ki so ji omogočila, da se je ukvarjala s fotografijo.

Justina Pacek je bila rojena 27. februarja 1931 v vasi Malo Mraševo pri Kostanjevici na Krki. Otroška leta je preživljala v domači vasi do 15. junija 1943, ko je bila družina med drugo svetovno vojno izseljena v nemško delovno taborišče Lautenthal. Tam ji je malo pred osvoboditvijo maja 1945 umrla mama, kar je bil hud

Sestra Hermina Pacek (levo) in sestra Renata Lovšin iz Ribnice, Beograd 1962.

udarec za sestre in brata ter očeta. Justina je tako zgubila mater, ki jo je vzgajala v katoliški veri. Po vrnitvi domov na izropano domačo kmetijo so se zaradi pomanjkanja hrane in sredstev težko preživljali, pa tudi okolje ni bilo naklonjeno veri.¹

Leta 1946 je mlajša sestra Rezika obiskovala osnovno šolo in verouk. Pri verouku je morala katehetu, ki je imel katehezo za prvošolčke, za prvo sv. obhajilo prinesiti risbico. Rezika ni znala risati, zato ji je Justina narisala lepo risbico z nabožnim motivom Jezuščka z ovčko. Ko je katehet izvedel za Justinino risarsko nadarjenost, jo je začel spodbujati in podpirati pri njenem likovnem in kasneje slikarskem ustvarjanju.² Starejša sestra Malči, ki se je omožila v Kranj, ji je kmalu priskrbela vodene barvice in kasneje oljnate barve, čopiče in platno. Justina je risala in slikala v tehniki olje na platno predvsem nabožne motive pa tudi lepo naravo, ki jo je privlačila.

Osnove iz risanja in slikanja ji je posredoval akademski kipar Vladimir Stoviček iz Krškega. Pri njem je leta 1954 tri mesece gospodinjala.³

Na njen risarski in slikarski talent je postala pozorna tudi fotografinja iz Brežic Marija Bavec - Mimi, ki je v Justinini vasi obiskovala prijateljico Nežko. Bavčeva je tudi večkrat fotografirala. Justina jo je opazovala pri fotografiranju in jo občudovala.

Leta 1955 je hči fotografinke Marije Bavec in znanega fotografa Vinka Bavca Sonja Bavec Dominko v Brežicah odprla pri železniški postaji pri Merlaku svoj fotografski atelje in je potrebovala dobro retušerko za posnetke na steklenih ploščah. Bavčeva je Justino pregovorila, da se je leta 1956 začela učiti fotografske obrti pri njeni hčerki Sonji.⁴

Justina je kot mlado kmečko dekle bila zelo navezana na svoj dom. Bila je nekoliko vase zaprta in ni bila navajena pogostejših stikov z ljudmi. Zato je bil fotografski poklic kot nalašč zanje, da se je navadila komuniciranja z ljudmi oz. strankami. V Sonjinem fotografskem ateljeju se je takoj posvetila retuširanju. Vsak negativ oz. stekleno ploščo, prevlečeno s srebrno snovjo, je morala retuširati s tanko ošiljenim svinčnikom pod močno električno lučjo, kar je bilo zelo naporno.⁵

¹ »Po vrnitvi sem doma našla veri nenaklonjeno okolje. Domači župnik je bil v zaporu in nismo imeli ne maše in verouka in nobenega verskega tiska. Odraščala sem samorastniško. Pa vendar sem v sebi čutila božji klic v redovništvo.« – Družina, 20. 5. 2007.

² »Moj talent za risanje je odkrila učiteljica v 2. razredu osnovne šole, ko je na ovitku moje šolske knjige zagledala risbico s sv. Miklavžem in angeli. Ovitek je vzela in mi drugi dan podarila male barvne svinčnike. Na trdi košček papirja sem z barvicami narisala motiv: »Kraljevič sreča kačo z zlato krono.« Učiteljica je nagovarjala moje starše, naj me po končani osnovni šoli usmerijo v risarsko šolo. A je načrte prekrizal nemški okupator, ki je zasedel našo lepo domovino. Po izgnanstvu v nemško taborišče je bilo konec mojega šolanja in vsega, kar sem načrtovala, da bom postala v življenju.« – Zapisi sestre Hermine Pacek, julij 2011, pri avtorju.

³ Jože Pacek: Spomini živijo 1906–2006. Malo Mraševo 2006, str. 177.

⁴ »Moj fotografski poklic je povezan z mojim risanjem in slikanjem ter s fotografsko družino Bavec v Brežicah. Z njihovo pomočjo, predvsem pa s pomočjo Marije Bavec, ki me je v Brežicah gostoljubno sprejela in materinsko skrbela zame, sem začela spoznavati skrivnosti fotografije.« – Zapisi sestre Hermine Pacek, julij 2011, pri avtorju.

⁵ »Prvič sem se srečala z retuširanjem in bila v fotoateljeju. Bilo mi je vse novo in zanimivo.

Zato si je želela čim prej fotografirati na terenu izven ateljeja. Čez nekaj časa se ji je ponudila nepričakovana priložnost, ko je odšla Sonja po opravkih v Zagreb, je Justina ostala sama v fotoateljeju. Prišel je zidarski mojster s prošnjo, da bi poslikala delo zidarjev, ki so zidali novo večje poslopje sredi Brežic. Do tedaj ni imela v rokah fotoaparata in je bila v skrbeh. Pogovor je slišal Sonjin mož Stanko Dominiko, ki ji je brez pomisleka dal v roke fotoaparat in ji pojasnil, kako ga mora uporabiti. To je bila stara leica, ki ni imela svetlomera in merilca razdalje, imela pa je dober objektiv. Poleg ročne nastavitve svetlobe in določitve razdalje je morala biti pazljiva, da posnetkov ni dublirala.⁶ Svojo prvo fotoreportažo na terenu je uspešno opravila, kar je potrdil tudi Sonjin mož, ki je razvil film in čez nekaj časa prinesel iz temnice fotografije z besedami: »Dobro si slikala, napoveduje se ti lepa bodočnost v fotografskem poklicu.«

Ti uspešni posnetki so bili prelomnica pri njenem delu. Odšla je iz temnice na teren, kjer sta s Sonjo posneli številne dogodke, družinska slavlja. Justini se je odprl čisto nov svet, ki ga prej ni poznala. Prvič se je znašla v množici raznih ljudi, od intelektualcev do najbolj preprostih. Spoznavala je razne kraje po Sloveniji. Vse to ji je bilo zanimivo in jo je osrečevalo.⁷

Velikokrat je šla domov in fotografirala domače in vaščane. Posebno mladi so se radi fotografirali. Fotografij so se vedno zelo razveselili. Ko so se poročali, so jo povabili, da je posnela poroke. Iz tega obdobja se je ohranilo predvsem nekaj portretov.

Poklicno je veliko fotografirala cerkvene slovesnosti kot so birme, sv. prva obhajila, nove maše itd. V tistem času je bilo malo prevoznih sredstev, zato je imela težave pri prevozu v oddaljene kraje. Pogosto se je vozila z vlakom, nekajkrat z avtobusom in tudi s kolesom. Spoznala je, da je fotografsko delo na terenu za žensko naporno, zato ni bilo čudno, da so na terenu fotografirali predvsem moški.

Na neki družabni prireditvi je srečala žensko srednjih let, ki je bila drugačna od drugih. Nekdo ji je povedal, da je to nekdanja redovnica. Približala se ji je in izvedela, da je sestra usmiljenka in da so le-te v Beogradu ponovno odprle svoj noviciat. Po daljšem pogovoru ji je zaupala skrivnost, da v Beogradu v večjem številu delajo

Vendar biti več ur pod močno svetlobo in biti zelo natančen pri delu, da je bila fotografija lepa, ker so se z retuširanjem odpravljale gube na obrazu, da so bile osebe na fotografiji lepe in mlajše, je bilo zelo naporno. Vedela sem, da sem bila sprejeta v službo zaradi risarskega talenta. Risanje me je veselilo, medtem ko me je retuširanje utrujalo.« – Zapisi sestre Hermine Pacek, julij 2011, pri avtorju.

⁶ »Sonce je neusmiljeno žgalo. Od vročine in strahu sem bila vsa potna, ko sem prispela na dogovorjeno mesto. Mladi zidarji so mi že od daleč vsi nasmejani mahali v pozdrav. Z vso silo sem v sebi potiskala strah, da ne bi opazili mojega neznanja pri fotografiranju. Malo sem si oddahnila, ko sem jih brez težav razporejala in jih fotografirala pri delu. Uspešno sem poslikala ves film (35 posnetkov).« – Zapisi sestre Hermine Pacek, julij 2011, pri avtorju.

⁷ »Začela sem biti srečna v fotografskem poklicu. Imela sem vse več znancev in prijateljev. Ljudje so me povsod ljubeznivo sprejemali. Spoznala pa sem tudi temne strani življenja. Moralno in materialno revščino ljudi, še posebej po vojni. Mlade, ki so zapustili študij in delo ter brezciljno taval po ulicah in se ukvarjali s kriminalom. Moralna erozija, pomanjkanje in revščina so me spodbudile, da sem začela razmišljati, da bi postala sestra usmiljenka.« – Zapisi sestre Hermine Pacek, julij 2011, pri avtorju.

redovnice usmiljenke. V redovni obleki delajo po vseh državnih bolnišnicah in stanujejo v sestrskih hišah. So spoštovane in dobro sprejete pri oblasteh in ljudeh, za razliko od slovenske oblasti, in to v isti državi.⁸

Justina Pacek je leta 1957 prejela odgovor iz Beograda, da je sprejeta in da lahko pride k sestram. Doma ni nikomur, razen sestri Anici, povedala za svojo odločitev. Tudi Bavčevih ni seznanila z njo. Dejala je, da gre v Beograd, da se bo izpopolnjevala v fotografiji. Zelo težko se je poslovila od domačih in od dela, ki ga je rada opravljala, fotografije in slikarstva. Ni ji bilo lahko oditi v neznano in sprejeti samostansko življenje, ki ga ni poznala.⁹ V Beogradu so jo sestre usmiljenke lepo sprejele.¹⁰ Sprejeti je morala tedaj še stroge družbene zakone. Veliko je bilo izobraževanja in uvajanja v redovniško življenje. Za spomin ni smela obdržati fotografij, vendar pa so ji pustili fotoaparatus. To je bila dobra stara leica, s katero je posnela svojo prvo fotoreportažo o zidarjih v Brežicah. Po sprejemu (noviciatu) je dobila tudi redovno obleko in novo ime, sestra Hermina. Nato je hodila v štiriletno medicinsko šolo v Zemunu in se po končani šoli zaposlila na univerzitetni otroški kliniki v Beogradu.¹¹ Na slikarstvo in fotografijo je skoraj »pozabila« vse do leta 1962, ko se je zgodil Drugi vatikanski koncil, ki je ukinil nekatere stroge zakone tako v cerkvi kot po domovih oziroma sestrskih hišah. Tudi v družbi usmiljenk je zavel nov veter, ki so se ga razveselile mlade sestre. Sestra Hermina je po šestih letih smela domov v Slovenijo. S seboj je lahko vzela svoj fotoaparatus, ki je postal njen stalni in nepogrešljivi sopotnik. S svojim obiskom je razveselila domače in vaščane, a ko jim je pokazala fotoaparatus in jim rekla, da jih bo tudi fotografirala, je bilo veselje nepopisno. Vsako leto je do svoje upokojitve 1987 prihajala na dom in spremljala s fotoaparatom v roki odraščanje nečakov in vaških otrok do zrelosti. Z nobenimi drugimi darovi jih ne bi razveselila tako, kot jih je s fotografijami.

V družbo usmiljenk so prihajale spremembe in nove naloge. Tako je morala s. Hermina Pacek fotografirati vse sestre v Beogradu za osebne izkaznice, zatem pomembne dogodke, cerkvene slovesnosti in jubileje. Centralno vodstvo iz Pariza je zahtevalo od vsake sestre fotografijo, fotografijo hiš v Beogradu in Sloveniji. Sne-

⁸ Po podatkih Provincialnega arhiva usmiljenk v Ljubljani je bilo 8. marca 1948 z odlokom tedanje oblasti na hitro odstranjenih iz slovenskih bolnišnic in socialnih ustanov 700 usmiljenk, ker niso hotele pretrgati vezi s svojo Družbo in se preobleči. Z ukinitvijo njihovih redovnih skupnosti so ostale tudi brez strehe nad glavo, dokler jih niso velikodušno sprejele srbske zdravstvene ustanove. – Karolina Godina: Intervju S. Justina, Vida Rojc, dr. med. V: Revija ISIS, april 2011, str. 39.

⁹ »Ko sem bila mlajša, me je večkrat kdo vprašal, kakšno razočaranje me je privedlo k sestram. Pa sem vedno odgovorila, da bi že zdavnaj izstopila, če bi bil vzrok v kakšnem razočaranju, saj vendar čas pozdravi vse rane. Bil je torej božji klic in moj odgovor nanj.« – Družina, 20. 5. 2007.

¹⁰ Sv. Vincencij je z Ludoviko de Marillac 23. novembra 1633 ustanovil Družbo hčera krščanske ljubezni – usmiljenke. Svoje življenje so posvetile strežbi bolnim ter skrbi za revne in zapuščene. – Družina, 13. 9. 2009.

¹¹ Ustanovitelj otroške klinike v Beogradu je bil leta 1940 slovenski zdravnik pediater in pedagog Matija Ambrožič. Dr. Ambrožič je bil vzgojitelj mater, medicinskih sester in pediatrov, mednarodno priznan pobudnik socialne pediatrije v Jugoslaviji in njen predstavnik v UNICEF. Enciklopedija Slovenije, knjiga 1. Ljubljana 1987.

Sestre usmiljenke na vrtu, ulica Kneza Miloša v Beogradu, 1959.

manja in izdelovanja fotografij je bilo vse več. Najprej je dala razvijati filme in izdelati fotografije znanemu beograjskemu fotografu, a ko mu je povedala, da se je ukvarjala s fotografijo, je leta 1963 predlagal njenim predstojnikom, da ji opremijo temnico in kupijo fotografsko opremo, kar so tudi storili, saj je bilo vse več zahtev po fotografskih storitvah. Po drugi strani pa so bili zelo zadovoljni z njenimi fotografijami. Poleg dela v otroški bolnišnici v Beogradu je bila zaposlena še s fotografiranjem. Bila je zelo srečna, da je opravljala dva poklica.

Ob upokojitvi 1987 je odšla v Slovenijo. Po njenem odhodu so fotoatelje v Beogradu zaprli in fotografsko opremo prodali. S seboj je vzela stari leica fotoaparat, ki ji je pomagal do fotografskega poklica.

Po vrnitvi v Slovenijo je kot katehetka začela učiti verouk najprej v župniji Frankolovo, nato v Čatežu in Podbočju ter v Cerkljah ob Krki, dokler 2008 ni zbolela in bila premeščena v Mengeš. Skoraj vse poklicno življenje je preživela tudi med otroki in se od njih nalezla otroške veselosti.¹²

Danes je sestra Hermina Pacek v Domu sester usmiljenk v Mengšu, kjer mi je ljubeznivo posredovala podatke in slikovno gradivo o svoji fotografski dejavnosti med sestrami.

¹² Družina, 20. 5. 2007.

Delovanje sestre Hermine

Delo sestre Hermine se ni omejevalo samo na delo z bolnimi otroki, fotografijo in slikarstvom, temveč je segalo na področje igre¹³ in ilustracije za otroke, odraščajočo mladino in odrasle. S pomočjo risbe, slikarstva in fotografije je pridobila samozavest in je svoje zamisli z mladostnim navdušenjem posredovala tudi drugim.

Po uvajanju v sestrsko družbo usmiljenk je z dovoljenjem predstojnikov smela občasno tudi fotografirati. Iz tega obdobja izstopajo posnetki znotraj skupnosti: obisk vrhovne predstojnice iz Pariza leta 1957, sestre na samostanskem vrtu, in še posebej lep posnetek sester z žogama v gozdu nad Topčiderom v Beogradu. Zanimiv pa je tudi posnetek sester v kornetih ob prvem kombiju v skupnosti, ki jih je prevažal na srednjo medicinsko šolo v Zemun leta 1960.¹⁴

Drugi vatikanski koncil je s svojimi reformami omogočil, kot smo že omenili, tudi sestram usmiljenkam, da so se odprle navzven, kar je navsezadnje sestri Hermini omogočilo poleg predanega dela v otroški bolnišnici opravljati tudi fotografski poklic za potrebe skupnosti. Pokoncilska reforma in odprtost sta omogočila sestram usmiljenkam obisk pri pravoslavcih na Fruški gori leta 1969, kar je sestra Hermina zabeležila s fotoaparatom.

Na otroški kliniki v Beogradu so izvedeli za njen risarski talent in ukvarjanje s fotografijo, zato so jo prosili, da za večje praznike, posebno na silvestrski večer, pripravi kakšno zanimivo predstavo za bolne otroke. To je z veseljem naredila, saj je kot usmiljenka sledila temeljnemu poslanstvu – pomagati ubogim in bolnim.¹⁵

Dragocene so dokumentarne fotografije bolnih otrok, ki jih je sestra Hermina z občutkom ujela v svoj fotografski objektiv. Ohranile so se fotografije, ki prikazujejo sestre usmiljenke, kako mladim bolnikom prizadevno nudijo strokovno medicinsko pomoč (infuzijo, dializo ...).

Vsako leto je lahko odšla na dopust v Slovenijo, kjer je prizadevno fotografirala domače, nečake in vaščane. Sestra Hermina je bila zelo rada v stiku z naravo (fotografija občudovanje polja in nabiranje borovnic 1969).

¹³ »Napisala sem nekaj krajših iger z duhovno in šaljivo vsebino iz našega življenja. Bila sem tudi režiser in s svojim likovnim znanjem opremila sceno in oder in navsezadnje tudi fotografirala predstave. Napisala in na oder sem postavila tudi humoristično igrico Fotograf, kjer sem igrala fotografa. Vsi so bili navdušeni nad predstavo, kajti niso pričakovali in vedeli, da se v samostanskih krogih ukvarjamo tudi s kulturnim delom.« Zapisi sestre Hermine, julij 2011, pri avtorju.

¹⁴ Leta 1960 je srednjo medicinsko šolo obiskovalo 12 sester usmiljenk, ki so bile ne glede na svojo uniformo v šoli lepo sprejete in je bil pogled na njih v razredu prav zanimiv. Zapisi Hermine Pacek, julij 2011, pri avtorju.

¹⁵ »Najprej sem narisala velik plakat z dedkom Mrazom, ki ga obkrožajo otroci. Nato sem naredila dedka Mraza v naravni velikosti s polnim naročjem daril in ga postavila v sobo, katero smo namenili za praznovanje. Večje in manj bolne otroke sem prosila, da so se naučili igrice, pesmi, recitacije in izdelali razne okraske za okrasitev sobe. Z animacijo otrok sem dosegla, da so bili veseli in niso žalostno razmišljali o domu. Vsako leto sem na ta način razveseljevala bolne otroke in jih obenem fotografirala skupinsko in posamezno.« Zapisi Hermine Pacek, julij 2011, pri avtorju.

Sestra Hermina pri dializi, otroška bolnišnica v Beogradu, 1978.

Dragoceni so socialno etnološki dokumentarni posnetki starih, pomoči potrebnih ljudi in njihovih domov v Škocjanu in Raki pri Krškem. Izstopa posnetek re-vežev na Kozjanskem. S posnetkov je vidna tudi humana karitativna dejavnost sester usmiljenk na terenu.

Fotografiranje v redovniški obleki je bilo še leta 1970 nekaj povsem novega, skorajda nezaslišanega.¹⁶ Tak je bil primer dokumentiranja nove maše nečaka Jožeta Packa v Sv. Križu – Podbočje. Poleg posnetkov v cerkvi izstopa zunanji množični posnetek nove maše nečaka Jožeta Packa v Malem Mraševem leta 1970.

Najbolj dragocena pa je dokumentarna fotografska reportaža katoliške skupnosti v vasi Letnica na Kosovu. Pred upokojitvijo je sestra Hermina tri tedne nadomeščala sestro usmiljenko v sestrski ambulanti v katoliški vasi na severu Kosova.¹⁷

¹⁶ »V cerkvi sem se pojavila v redovni obleki s fotografsko opremo, da bi dokumentirala novo mašo svojega nečaka Jožeta Packa in požela veliko začudenje ljudi. Tudi mladi bogoslovci so se čudili moji pojavi s fotoaparatom v roki. Toda imela sem mirno vest, ker sem vedela, da je 2. vatikanski koncil odpravil nekatere naše stroge redovne zakone.« – Zapisi sestre Hermine, julij 2011, pri avtorju.

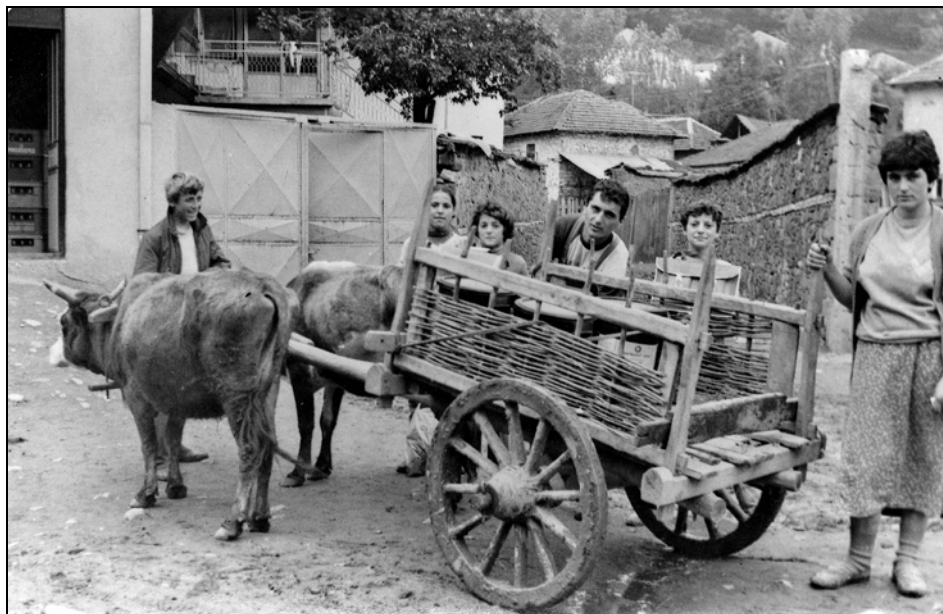
¹⁷ »V tem kratkem bivanju v Letnici sem veliko izvedela o povsem izoliranem in »pozabljenem« kraju na severu Kosova. Ni mi žal, da sem šla za nekaj časa na pomoč v sestrsko ambulanto, kjer se je skoraj vsak dan zvrstila cela Letnica. Zato sem spoznala življenje in navade teh siromašnih ljudi in tudi v kako težkem misijonu so delale naše sestre in z njimi delile dobro in slabo. Ni potrebno oditi v daljno Afriko, ali v kako drugo državo, da pomagamo siromašnim in ubogim, saj smo imeli takšne misijone pred nosom, le vedeli nismo zanje.« – Zapisi sestre Hermine, julij 2011, pri avtorju.

Vas Raka, 1968.

Vas Letnica na severu Kosova s cerkvijo posvečeni Mariji, center duhovnega in družabnega življenja v vasi in zelo priljubljena romarska točka.

Detajl iz vasi Letnica na severu Kosova, 1987.

Prve sestre so prišle v Letnico na prošnjo misijonarja škofa dr. Janeza Gnidovca že pred drugo svetovno vojno. Škof Gnidovec je v teh zapuščenih krajih videl veliko revščino ter zapuščenost teh ljudi. Zato so sestre poskrbele za osnovno bolniško oskrbo, škof Gnidovec pa jim je kot duhovno središče dal sezidati lepo Marijino cerkev in nato še šolo za nižje razrede.¹⁸

V tem zaprtem, pozabljenem območju so živeli ljudje hrvaške narodnosti, katoličani, ki so prišli pred 300 leti iz Dalmacije kot rudarji z družinami, ko so tu odkrili železovo rudo, ki pa so jo kmalu izčrpali. Ko so prenehali rudariti, so ljudje ostali še naprej v tem kraju, odvisni samo od tega, kar jim je dajala zemlja. Obkrožala jih je reka, katero so lahko prečkali na oslih ali mulah, ko je bila plitva. Vaška skupnost je bila izolirana, za kar so poskrbeli tudi Letničani, ki so zelo pazili, da ne bi na njihovo ozemlje prišel prišlek, ki ne bi bil hrvaškega rodu ali katoliške vere. Zato so se poročali zelo mladi z ožjimi sorodniki, kar se je poznalo pri njihovi inteligenci, saj niso bili sposobni študirati, končali so le osnovno šolo. Njihove hiše so bile ometane z blatom, del hiše pa je bil namenjen domačim živalim. Osnovno prevozno sredstvo je bil osel ali mula. Imeli so svojo nošo iz lanu, ki so ga tkali doma. Za zimo so imeli ogrinjalo, pleteno iz ovčje volne, tako kot tudi nogavice. Tudi čevlje so si naredili sami iz kozjih in kravjih kož. Sestre so morale v ambulantni

¹⁸ Dr. Janez Gnidovec (1873–1939), doktor filozofije, škof, misijonar in dobrotnik. Leta 1919 je vstopil v red lazaristov, kasneje pa je bil imenovan za skopsko-prizrenskega škofa. Zgradil je številne cerkve, kapelice, zavetišča za otroke. Bil je velik dobrotnik za reveže, njegova ljubezen do bolnikov ni poznala meja. – Dostopno na Osnovna šola Žužemberk: www.oszuzemberk.si, 2. 10. 2012.

poleg bolnih Letničanov zdraviti tudi njihove bolne živali, ki so včasih poskrbele za smešne prigode.¹⁹

Kljub občutku, da se je ustavil čas, pa se je ob prihodu sestre Hermine tudi Letnica že začela spreminjati. Mladi fantje in moške so začeli hoditi delat v Zahodno Evropo, s prisluzenim denarjem zidati hiše in stare iz blata podirati. Življenjski standard se je začel izboljševati z odprtjem nove ceste. Zato so dokumentarni posnetki sestre Hermine toliko bolj dragoceni, saj je s fotoaparatom beležila posebnosti in način življenja, ki ga na tem prostoru ni več tudi zaradi tragične vojne v devetdesetih letih v Jugoslaviji, ki je zaradi strahu pred srbskim militantnim nacionalizmom iz domov v Letnici pregnala večino Letničanov na Hrvaško. Tako se je končalo 300-letno bivanje Hrvatov iz Dalmacije na tem zaprtem območju. Teh ljudi in načina njihovega življenja ni več. Ostali so le dokumentarni posnetki sestre Hermine za zgodovino.²⁰

Kosovo, Letnica – počitek po delu na polju, 1987.

¹⁹ »Ob polnoči so nas v ambulantni zbudili vaščani, ki so hoteli, da gre ena sestra z njimi domov, da bi pozdravila veliko staro svinjo. Sestra je s sabo vzela veliko injekcijo z antibiotikom in jo zapičila v svinjo, ki je zbežala v noč kljub temu, da jo je držalo nekaj močnih mož. Moške so jo do jutra lovili po celi vasi dokler jo končno niso ulovili in prepeljali v hlev.« – Zapisi sestre Hermine, julij 2011, pri avtorju.

²⁰ »Ko sem nekajkrat imela malo časa, sem odšla iz ambulate, vzela fotoaparat in začela fotografirati pokrajino, stavbe in ljudi v Letnici in okolici, me je obkrožila množica ljudi vseh starosti, ki so začudeno opazovali »častno« sestro s fotoaparatom. Ko sem delala v ambulantni, so me klicali sestra doktor, ko pa so me videli s fotoaparatom v rokah, so me spraševali kaj sploh sem. Pošalila sem se, da sem novinarka in da pišem za naš sestrski časopis. V tem je bilo nekaj resnice, saj je večina posnetkov ostalo v sestrskem arhivu. Slabše pa sem vzela s sabo za spomin na nepozabno doživetje v jugoslovanskem misijonu v Letnici.« – Zapisi sestre Hermine, julij 2011, pri avtorju.

Sklep

Fotografinja sestra Hermina Pacek je svojstven in edinstven primer v slovenskem in širšem prostoru. Vzrokov je več: v petdesetih letih prejšnjega stoletja se je v Sloveniji in Jugoslaviji le redka fotografinja samostojno ukvarjala s fotografsko dejavnostjo, saj je bil to predvsem »moški« poklic; da pa se je s fotografijo ukvarjala sestra usmiljenka, pa je toliko bolj nenavadno in hvale vredno.²¹ Tudi na svetovnem spletu nismo zasledili karkoli v povezavi s fotografsko dejavnostjo sester usmiljenk po svetu, zato je delovanje sestre Hermine toliko bolj dragoceno. V našem primeru gre za srečen splet okoliščin, da se je Justina Pacek še pred vstopom med sestre usmiljenke v Beogradu izučila fotografske obrti pri takrat znani fotografski družini Bavec v Brežicah,²² in da je pridobila solidne osnove iz risanja ter slikanja na platno pri akademskem kiparju Stovičku v Krškem. Ne glede nato, da je bila po lastnih besedah nekoliko »boječa« in vase zaprta, se je z vztrajnostjo in ustvarjalno radovednostjo uspela v dokaj zaprti in strogi sestrski skupnosti uveljaviti na likovnem in fotografskem področju. Njena kreativnost se je kazala tudi na drugih področjih: na igralskem, recitatorskem, pri animiranju bolnih otrok v otroški bolnišnici v Beogradu in predstavitvi kulturne dejavnosti znotraj sestrške skupnosti. S tem so sestre usmiljenke ovrgele splošni predsodek javnosti, da v prostem času samo molijo.

Tudi fotografska produkcija sestre Hermine ne glede na specifične okoliščine kaže na presenetljivo raznovrstno sporočilnost delovanja znotraj sestrške skupnosti v Beogradu in na terenu. Uspela je ohraniti okoli 600 fotografij, ki se v veliki meri nanašajo na sorodnike z družinami, saj jih je spremljala od rojstva do zrelosti. V večini primerov gre za črno bele fotografije in manjši del za barvne. Nekatere fotografije še posebej izstopajo s svojo unikatno povednostjo in segajo na različna fotografska področja: dokumentarno zgodovinsko, medicinsko, socialno in etnološko. Posebej so impresivne fotografije, starih, bolnih in pomoči potrebnih ljudi v odmaknjenih vaseh, otrok v otroški kliniki v Beogradu, nekatere fotografije znotraj sestrške skupnosti, v domači vasi in v hrvaški katoliški skupnosti v Letnici na severu Kosova. Prav Herminina splošna razgledanost, širina duha in neomajna pripadnost fotografiji so omogočile, da bodo zanamci skozi fotografijo lahko spremljali način življenja, ki ga danes ni več. Zato so njene fotografije zelo pomemben dokument časa tudi v širšem mednarodnem kontekstu, saj nismo nikjer, tudi na svetovnem spletu ne, zasledili tako kvalitetne črno bele avtorske fotografije. Danes je v ospredju predvsem barvna fotografija sester usmiljenk brez avtorskega pristopa, kar zmanjšuje njen pomen in vrednost. Prav avtorski pristop in samostojnost (lastna foto delavnica) sta sestri Hermini omogočila, da je ustvarila svojstveno in unikatno fotografsko dediščino.

²¹ Da je delovanje fotografije sestre Hermine edinstveno v slovenskem in nekdanjem jugoslovanskem prostoru, sta mi v telefonskem pogovoru (17. 8. 2011) potrdila tudi poznavalca zgodovine slovenske fotografije Mirko Kambič in Primož Lampič.

²² Več v člankih Dejana Vončine: Fotograf Vinko Bavec (1899–1969). Življenje in delo. V: Fotoantika, 2010, št. 27; Fotografinja in slikarka Sonja Bavec Petrović. V: Fotoantika, 2011, št. 28.

Sestre usmiljenke iz Beograda gredo na obisk k pravoslavcem v njihov samostan na Fruški gori, 1969.

Dejan Vončina

SISTER OF MERCY AND PHOTOGRAPHER HERMINA (JUSTINA) PACEK

S u m m a r y

Justina Pacek was born on 27 February 1931 in the village of Malo Mraševo near Kostanjevica na Krki.

In our example it was fortunate that in 1956, before joining the sisters of mercy in Belgrade, Justina Pacek learned the photography trade with the family Bavec in Brežice, well-known at the time for their endeavours in the field of photography, as well as acquired a solid basic expertise in drawing and canvas painting with the Academy-trained sculptor Vladimir Štoviček in Krško (the southern part of the Slovenian Styria). Despite her being, according to her own words, somewhat »shy« and introverted, in the quite self-contained sisterhood she managed to assert herself in the field of photography and fine arts thanks to her persistence and creative inquisitiveness.

The following photos taken by Sister Hermina with the express permission of their community's leadership are very important for the history of the sisterhood until the Second Vatican Council in 1962: the visit of the mother superior from Paris, sisters in the garden, playing ball in the forest, the community's first van intended for the transportation to the medical school in Zemun, and so on.

The documentary photos of sick children at the Department of Paediatrics in Belgrade, cared for and captured on camera with great sensitivity by Sister Hermina, are also valuable. The photos of sisters of mercy providing expert medical assistance (infusion, dialysis, etc.) to young patients have been preserved.

Much can be gleaned from the social and ethnological documentary photos of the elderly and needy and their homes in Škocjan and Raka pri Krškem, taken by Sister Hermina during her vacation in Slovenia. A very notable photo shows the poor in Kozjansko. The shots also reveal the humane and charitable activities undertaken by the sisters of mercy in the field.

The documentary photo-journalistic report of a Catholic community in the village of Letnica in the north of Kosovo is also very interesting: before her retirement in 1987 Sister Hermina filled in for the sister of mercy in the sisterhood clinic in the Catholic village in the north of Kosovo for seven weeks. Besides taking care of the impoverished villagers she photographed and documented life as we no longer know today.

Thus Sister Hermina's photographs are very important documents of the times, also in the wider international context, because we have not been able to find such high-quality black and white original photography anywhere else, not even on the Internet. Today the focus mostly lies on colour photography of the sisters of mercy without an authorial approach, which diminishes its significance and value. It is this very original approach and independence (her own photography workshop among the sisters of mercy in Belgrade) which enabled Sister Hermina to create a special and unique photographic heritage.